

МЕХАНІЗМИ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ ТА ЇХ ОСУЧАСНЕННЯ НА ВИМОГУ ПОСИЛЕННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛІЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

У статті відображено теоретичний дискурс щодо потреби застосування нових підходів при реалізації регулюючих механізмів розвитку регіональної економіки. Систематизовано механізми державного регулювання розвитку регіональної економіки. Обґрунтовано потребу мотивативної та інноваційної механізмів державного регулювання розвитку регіональної економіки з урахуванням вимог посилення процесів інтелектуалізації суспільства.

The theoretical discourse on the necessity of using new approaches in the implementation of regulatory mechanisms for regional economic development is presented in the article. The regulation mechanisms of the regional economy development are systematized. The necessity of motivation and innovation of state regulation mechanisms of regional economic development to meet the requirements of strengthening the intellectualization of society is substantiated.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Розвиток регіональної економіки сьогодні розглядається не як лінійний процес. Він має власну циклічність, динаміку, внутрішні та зовнішні детермінації. Значимість таких його характеристик для забезпечення матеріального добробуту населення, якісних параметрів його життя, вимагає державного втручання. І в контексті теоретичної платформи розвитку регіональної економіки через призму інтелектуалізації суспільства, і для регульованості такого розвитку з прив'язкою до територіальної специфіки, визначення механізмів регулювання є дуже важливим для їх подальшого ефективного застосування.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Українські науковці приділяють значну увагу дослідженням питань щодо регулювання економіки як на загальнодержавному, так і регіональному й локальному рівнях. Мають місце і фундаментальні напрацювання щодо проблем функціонального заміщення центральних та місцевих органів влади. Варто відзначити праці таких учених, як М. Бутко, З. Варналій, М. Долішній, Б. Заблоцький, С. Злупко, В. Куйбіда, В. Малиновський, А. Мельник, І. Михасюк, В. Пилипів та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проте недостатньо уваги приділено пріоритетам осучаснення механізмів регулювання розвитку регіональної економіки в контексті потреби посилення інтелектуалізації суспільства. Мова йде про необхідність капіталізації інтелектуального потенціалу населення, оптимізації його включення в процеси економічного зростання відповідно до вимог сталого розвитку.

Постановка завдання. Метою статті є науково-теоретичне обґрунтування пріоритетів осучаснення механізмів державного регулювання розвитку регіональної економіки з урахуванням переваг інтелектуалізації суспільства. У зв'язку з цим варто виділити такі завдання:

- узагальнення теоретичних міркувань щодо потреби застосування нових підходів при реалізації регулюючих механізмів розвитку регіональної економіки;
- систематизація механізмів державного регулювання розвитку регіональної економіки;
- обґрунтування потреби мотивативної та інноваційної механізмів державного регулювання розвитку регіональної економіки.

Регулюючі механізми можна розглядати з різних ракурсів. У цій статті вони розглядаються як інструменти державного впливу. Арсенал можливих механізмів регулювання регіональної економіки варто осучаснювати з урахуванням:

- потреби щодо пошуку нових концептуальних засад взаємодії держави й економіки з постійним ситуаційним адаптуванням регулюючого впливу;
- потреби щодо підтримки процесів інтелектуалізації суспільства з використанням переваг залучення інтелектуального потенціалу в економіку із націленістю на забезпечення економічного зростання (економічне зростання без акценту на збільшення рівня рентабельності, але з урахуванням цілей соціального й духовного розвитку);
- потреби посилення ролі регіонів для прогресу різних просторових масштабів – національного, континентального, глобального, через можливості переходу до технологічно-сингулярного етапу (регіон як осередок інтелектуалізації суспільства з мотивацією до знанневого переходу завдяки сприятливим економічним умовам).

Виклад основного матеріалу дослідження. Осучаснення механізмів регулювання регіональної економіки у зв'язку з пошуком нових засад взаємодії економіки й держави потребує розуміння їх взаємозв'язків та протистоянь. У цьому контексті висловлюється А. Гриценко, зазначаючи, що сучасна економіка і сучасна держава – це єдність, процесуюча суперечність, постійне заперечення та передбачення одна одної; ця суперечність здійснюється і розв'язується в різноманітних формах – сталого і динамічного розвитку, стагнації, кризи, ослаблення державного регулювання в період збалансованого зростання і посилення в період криз тощо. Завдання сучасної науки й економічної практики – адекватно теоретично відтворити цю суперечність і знайти для кожної ситуації відповідні форми її розв'язання [1, с.15]. Таким чином, застосування механізмів як прикладних важелів варто ситуаційно адаптувати. Ефективність такої адаптації прямо відображає фаховість державного апарату, наукових кадрів, котрі співпрацюють з органами державної влади різного управлінського рівня.

Нові вимоги до застосування механізмів регулювання регіональної економіки окрім того виникають на тлі потреби підтримки процесів інтелектуалізації. Органи державної влади, сповна використовуючи наявні в них важелі впливу, повинні через усі можливі засоби комунікації пропагувати цінності інтелектуального користування, формування нових світоглядних засад, які сприяли би генетичному передаванню важливої інформації, що, акумулюючись, ставала б базисом конкурентного зростання та підвищення соціального добробуту [2, с.53].

І чи не головний виклик перед потребою осучаснення реалізації механізмів регулювання регіональної економіки – посилення ролі регіонів для прогресу різних просторових масштабів. Така потреба виникає внаслідок активних процесів регіоналізації. Щодо цього питання у вітчизняній економічній науці та державному управлінні є доволі багато напрацювань. До найбільш вагомих положень, які розкривають сутність такого процесу, варто віднести відмінність регіоналізації від регіоналізму: регіоналізація здійснюється через підхід «згори донизу», тобто ініціює і впроваджує процес центральна влада; регіоналізм йде «знизу вгору», ініціюючись місцевими громадами при співпраці з центром [3, с.13]. У будь-якому випадку і регіоналізація, і регіоналізм є проявом децентралізації та реалізації адміністративно-територіальної реформи, що сьогодні є вкрай актуальною для соціально-економічного розвитку регіонів України. Децентралізація може бути політичною та адміністративною (контрольований і впорядкований процес передання частини повноважень центру органам субнаціонального рівня, регіональним або місцевим органам) [4, с.8]. Власне адміністративний характер сучасної регіоналізації буде набувати визначальних ознак.

Проблемність регіоналізації розвитку країни підтверджується її часовою пролонгованістю, заполітизованістю, правовим формалізмом. Фактично в Україні закладено конституційні основи територіальної організації влади на місцевому рівні та законодавчо закріплено функціонування органів виконавчої влади й місцевого самоврядування, хоча

пошук оптимальної форми організації влади триває й досі. За таких умов адміністративно-територіальна реформа покликана остаточно врегулювати питання територіальної організації влади [5, с.131]. При цьому, як зазначає О. Братута, регіональна політика має бути відокремленою в самостійний вид державної економічної політики [6, с.63]. Вона має стати вирішальною в реалізації принципу регіоналізації та зростанні ролі регіонів у забезпеченні загальнонаціональних інтересів, збалансуванні міжрегіональних стосунків на основі критеріїв ефективності та соціальної доцільності [7, с.12]. Метою нової регіональної політики при подальшій регіоналізації розвитку має стати покращення якості соціальних та управлінських послуг, що надаються населенню, через децентралізацію управління, забезпечення соціально-економічного розвитку регіонів на засадах належного правового, матеріального і фінансового забезпечення регіонального самоуправління та місцевого самоврядування, підвищення ефективності функціонування владних структур усіх територіальних рівнів і розвитку місцевої демократії [8, с.147].

Справедливо відмічаються переваги регіоналізації розвитку у зв'язку з можливістю максимального врахування при цьому територіальної специфіки. Так, З. Герасимчук та І. Вахович зазначають, що оскільки екологічні, соціальні та економічні проблеми виникають саме на регіональному рівні, баланс рівноваги в державі може бути забезпечений лише за умови врахування регіональних особливостей, регіональної політики, розширення прав і обов'язків регіонів у розвитку факторів виробництва [9, с.60]. В. Толуб'як у цьому контексті додає, що будь-які форми державного управління, його найкращі організаційні моделі приречені на невдачу, якщо не буде досягнуто оптимального співвідношення між певними повноваженнями центральних і регіональних органів влади, з одного боку, та місцевим самоврядуванням – з іншого [10, с.22]. Дуже важливими і по-новому актуальними є твердження стосовно того, що надання регіонам широких прав у різних видах діяльності забезпечить ефективне використання їхнього ресурсного потенціалу і зменшить тенденції до сепаратизму [11, с.505].

Варто зазначити, що ще наприкінці ХХ століття львівські вчені говорили про ризик сепаратизму за умов обмеженості регіонів у можливостях власного розвитку. Сьогодні формалізм регіоналізації розвитку та реалізації регіональної політики знайшов відображення у проблемах політичного характеру, які загрожують територіальній цілісності України.

Таким чином, реалізація регіональної політики виступає однією із основних ознак процесів регіоналізації, які відображаються на можливостях місцевої влади в регулюванні розвитку регіонів. У будь-якому разі забезпечення прогресивних ознак регіонального розвитку теоретично перебуває в колі інтересів держави. Водночас суб'єктивізм недопущення регіоналізації розвитку та регулюючих впливів на такі процеси в Україні дуже чітко простежується. Навіть за умов напруженої політично-конфліктної ситуації підвищений інтерес владних структур до неформального проведення адміністративно-територіальної реформи в країні залишається доволі часто умовним і за ним немає конкретних кроків щодо реалізації. Більше того, виникає острах, що за умов невваженого підходу до втілення в життя окремих рішень з децентралізації влади і можливостей регулювання регіонального розвитку країна прийде до стану «регіональної централізації» з прихованим підпорядкуванням центральним владним структурам.

У результаті лише погіршаться можливості розвитку регіонів з орієнтацією на вимоги сталості – з прагненням оптимізації самозабезпечення, використання й нагромадження ресурсних можливостей та подальшим відображенням на рівні якості життя населення, що проживає (перебуває) в межах визначеної території.

Незважаючи на проблемність практичної реалізації адміністративно-територіальної реформи в Україні, в теоретичному аспекті залишаються доволі розгорнутими дискусії щодо доцільності процесів регіоналізації. Така регіоналізація може стосуватись як загального розвитку регіону, так і розвитку окремих його сфер. Якщо говорити про економіку, то обмежуватись розглядом можливостей регіонального розвитку за цією сферою сьогодні складно, адже вона перебуває у тісному взаємозв'язку з іншими підсистемами. Тому

регіоналізація регулювання економіки має супроводжуватись наростаючими можливостями місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування щодо розвитку інших сфер. Це доводить і потреба підтримки процесів інтелектуалізації з включеністю інтелектуального потенціалу населення в економіку. Розвиток інтелектуальних здібностей населення початково перебуває в полі зору соціогуманітарної сфери. Тому регіони потребують можливостей впливу і на освітні процеси, науково-технічну діяльність, культурну сферу, сферу охорони здоров'я з однозначним дотриманням національних інтересів.

На рис. 1 узагальнено теоретико-прикладні основи регіоналізації розвитку економіки, опис котрих здійснено вище. Прикладний зріз регіоналізації має відобразитись у механізмах регулювання розвитку регіональної економіки, які можуть реалізовуватись через інститути ринку, а також місцевими органами влади, зокрема, з використанням можливостей державно-приватного партнерства.

Рис. 1. Теоретико-прикладні основи регіоналізації розвитку економіки з відображенням у потребі осучаснення механізмів її регулювання (розроблено автором)

При цьому, осучаснення механізмів регулювання регіональної економіки має передбачати націленість на процеси інтелектуалізації, капіталізації інтелектуального потенціалу, диференціацію інституційної основи реалізації механізмів, а також створення оптимальних умов наближення до технологічно-сингулярних цілей. Саме третя умова є визначальною в контексті вагомості реалізації механізмів регулювання регіональної економіки задля посилення її суспільно-технологічної природи. По суті, сучасні механізми

мають визначатись з прицілом на оптимізацію умов використання інтелектуальних здібностей населення, їх розвитку, проте з прагненням досягнення цілей технологічного етапу зі збереженням контрольованості людини за автоматизованими процесами з елементами штучного інтелекту.

Потреба осучаснення механізмів регулювання регіональної економіки не викликає жодних сумнівів. Вона має здійснюватись у два етапи:

- 1) посилення включеності інтелектуальних здібностей населення в економічні процеси;
- 2) оптимізації умов економічної й трудової діяльності задля наближення до технологічних цілей.

Механізми регулювання розвитку регіональної економіки на практиці реалізуються здебільшого місцевими органами державної влади (територіальної виконавчої влади та місцевого самоврядування), хоча й допускається (а в сучасних умовах розвитку громадянського суспільства – і вимагається) включеність у такі процеси недержавних структур. Використовуючи напрацювання багатьох вітчизняних учених щодо виділення таких механізмів, розподілимо їх у наступні групи: адміністративно-правові, фінансово-економічні, організаційно-політичні, соціокультурні та інформаційні. Їх перелік та характеристика відображені на рис. 2.

Рис. 2. Механізми регулювання регіональної економіки (складено автором)

Метою застосування механізмів державного регулювання повинно бути не просто досягнення цільового стану економічних явищ і процесів. Фундаментом регіонального розвитку є самостійність регіонів у визначенні перспективних цілей та можливості фінансувати заходи для їх реалізації, перш за все за рахунок власних джерел та залучення інвестицій [12, с.11]. Відтак застосування механізмів має бути спрямованим на розвиток у регіонів спроможності забезпечувати власний саморозвиток.

При визначенні механізмів регулювання регіональної економіки в контексті посилення її самозабезпеченості одразу ж актуалізується потреба мобілізації ресурсних можливостей, при чому тих, які дозволяють досягнути найбільших конкурентних переваг в сучасних умовах. І знову ж таки тут вирізняються інтелектуальні можливості населення. Якщо ж обґрунтовувати добір механізмів з позиції посилення суспільно-технологічної природи регіональної економіки, то акцент буде здійснений на інноваційний підхід. Тобто звичне застосування механізмів має доповнюватись нестандартними підходами, що дозволяло би покращувати умови інтелектокористування і забезпечувати інтелектозростання. Аналогічно застосування механізмів регулювання регіональної економіки має

набувати мотиваційних ознак. Мова йде про стимулювання процесів інтелектозростання, формування мотиваційного середовища активізації економічної діяльності.

Застосування механізмів повинно максимально здійснюватись місцевими органами державної влади. Функціональність центральних владних структур має найбільше проявлятися через адміністративно-правовий та організаційно-політичний інструментарій. Очевидно, що адміністративно-правові механізми, які реалізуються центральними владними структурами, передбачають прийняття нормативно-правових документів, які регламентують концепції, стратегії, стандарти, процедури економічної діяльності в регіонах, можливості самих регіонів самостійно розвивати свою економіку та суміжні сфери. Організаційно-політичні механізми, що реалізуються на загальнодержавному рівні, відображають державну політику економічного розвитку регіонів, яка реалізується конкретними структурами.

На регіональному рівні реалізація механізмів залежить від рівня децентралізації державної влади, з одного боку, а, з іншого, – від компетентності владних структур місцевого рівня та активності територіальних громад. На рівні регіонів дуже чітко проявляється включеність громадськості у політико-творчі процеси, практику моніторингу ефективності реалізації регіональної економічної політики з боку як громадських структур, так і наукових й освітніх організацій.

Осучаснення регулюючих механізмів розвитку регіональної економіки потребує визначення пріоритетів їх інноватизації та мотиватизації. Пріоритети інноватизації передбачають пошук нових підходів реалізації механізмів, які б дозволяли подолати існуючі недоліки їх застосування. Що ж до мотиватизації, то такі пріоритети передбачають підвищення мотивованості як владних структур у виконанні поставлених цілей за результатами застосування механізмів, так і інших суб'єктів, що беруть участь в економічних процесах. Особливо мова йде про підприємницькі структури, а також працездатне населення, яке в першу чергу формує мотиваційну площину продуктивної, інноваційної, інтелектуальної праці.

Реальність втілення в життя пріоритетів інноватизації та мотиватизації механізмів державного регулювання регіональної економіки базово залежить від адміністративно-правових регламентувань. Водночас, досвід реалізації обласних стратегій соціально-економічного розвитку до 2015 року показав, що ефективність втілення в життя стратегічних цілей залежала не стільки від фаховості реалізації регіональної економічної політики, скільки від макроекономічних та, нажаль, макрополітичних тенденцій.

Ускладнення досягнення цілей економічного розвитку також відбулося за рахунок кризових явищ глобального характеру. Автор статті наголошує на тому, що головна причина недостатнього успіху реалізації обласних стратегій – політична, яка виникає на стику формалізму реалізації державної політики економічного розвитку регіонів та суб'єктивізму підтримки окремих областей, про що свідчать обсяги бюджетних асигнувань і дотацій у розрізі регіонів за останній період. Такий підхід до економічного зростання в регіонах країни є неприпустимим. Він не просто демотивує місцеві органи влади до розвитку власних економік, але й руйнує місцеве бізнес-середовище, розосереджуючи центри ділової активності з вимушеною підпорядкованістю потужним фінансовим групам з прив'язкою до владних структур.

Висновки і перспективи подальших розробок. Таким чином, жодні теоретично обґрунтовані пріоритети інноватизації та мотиватизації механізмів державного регулювання регіональної економіки не будуть ефективними, якщо для цього не буде політичної волі центральних органів виконавчої влади, президента країни і головного законотворчого органу.

Загалом механізми державного регулювання регіональної економіки в Україні важко адаптувати до вимог інтелектуалізації суспільства на прогресивних засадах. З іншого боку, є всі передумови до своєрідного (за прототипом інноваційного) знанневого прориву. Українське населення з надзвичайно високим рівнем інтелектуальних здібностей,

в історичній пам'яті котрого відклався постійний спротив поневоленню та неможливості забезпечення гідних умов життя собі та членам сім'ї, насправді володіє величезним потенціалом.

Його прояви потребують такої регіональної економічної політики, яка дійсно, на прозорих засадах, підтримає знаннємісткі сфери господарювання, буде розвивати практику стартапів, підвищуватиме інноваційну культуру населення. Це дозволить надати потужний поштовх для подальшого розвитку економіки, що базується на знаннях, а точніше на інтелектуальних здібностях суспільства, які закладені генетично, проте потребують дієвої мотивації.

Список використаної літератури

1. Грищенко А. А. Політична економія: актуалізація проблематики, методологічний потенціал і сполученість з інституціоналізмом / А. А. Грищенко // Економічна теорія. – 2012. – № 1. – С. 5–20.
2. Біль М. М. Інтелектуальна компонента соціально-демографічного потенціалу: управлінські підходи до ефективності використання на макрорівні / [М. М. Біль; гол. ред. Б. І. Холод] // Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму. – 2011. – № 1 (4). – С. 51–56.
3. Пилипів В. Управлінські аспекти децентралізації в контексті адміністративно-територіальної реформи в Україні / В. Пилипів // Економіка України. – 2008. – № 3 (556). – С. 12–19.
4. Пирожков С. Адміністративно-територіальна реформа в Україні: актуальні питання методології та практики / С. Пирожков, А. Павлюк // Економіка України. – 2005. – № 7 (524). – С. 4–14.
5. Малиновський В. Я. Державне управління: навч. посіб. / В. Я. Малиновський. – Вид. 2-ге, доп. та перероб. – К.: Атіка, 2003. – 576 с.
6. Братута О. Реформування державної регіональної політики в Україні з урахуванням досвіду економічно розвинутих країн / О. Братута // Регіональна економіка. – 2002. – № 1 (23). – С. 57–65.
7. Бутко М. П. Передумови трансформації та механізми регулювання регіональних економік / М. П. Бутко // Економіка і прогнозування. – 2004. – № 2. – С. 9–20.
8. Сімонова В. С. Теоретичні аспекти стратегічного управління комплексним розвитком регіону / В. С. Сімонова // Регіональна економіка. – 2007. – № 1 (43). – С. 145–152.
9. Герасимчук З. В. Регіональна політика фінансового забезпечення сталого розвитку / З. В. Герасимчук, І. М. Вахович // Регіональна економіка. – 2008. – № 2 (48). – С. 59–72.
10. Толуб'як В. Проблеми і перспективи фінансової децентралізації / В. Толуб'як // Економіка України. – 2004. – № 2 (507). – С. 22–27.
11. Михасюк І. Державне регулювання економіки / І. Михасюк, А. Мельник, М. Крупка, З. Залога // [за ред. д-ра екон. наук, проф., акад. І. Р. Михасюка]. – Львів: Львівський національний університет ім. І. Франка, «Українські технології», 1999. – 640 с.
12. Дьомін О. Політика регіонального розвитку в умовах поглиблених ринкових реформ в Україні / О. Дьомін // Економіка України. – 2003. – № 6 (499). – С. 4–13.